

OBJEKTÍVNA DIALEKTIKA A PROBLÉM „MOŽNÝCH“ SVETOV

EMIL DRAGŮŇ, ÚML Pedagogická fakulta v Nitre

DRAGŮŇ, E.: Objective Dialectics and the Problem of „Possible“ Worlds.

Filozofia 41, 1986, No. 3, p. 307.

The paper is based on the dialectical-materialist understanding of infinity and objective dialectics of material reality and it deals with the problem of „possible“ worlds.

The dialectical-materialist conception of infinity is studied from three basic aspects: 1. the qualitative-quantitative, 2. space—time, 3. evolutionary aspect. The distinction is made between our world (universe) — the ontological world and the presupposed possible worlds — the so called ontic worlds which are conceived as a particular discontinuity and continuity of the material unity of objective reality, as its particular moment (part). This interpretation is based on the dialectical understanding of the variety of material reality, its attributive specification and evolution and it also follows the principle of materialist monism.

In order to effectuate consequently the process of cognizing the ontic worlds, Marxist philosophy must overcome basic forms of geocentrism, above all the ontological geocentrism, which leads to a deeper apprehension of the objective dialectics of material reality.

Súčasný rozvoj vedeckého poznávania stále hlbšie potvrdzuje pravdivosť dialekticko-materialistického obrazu hmotnej skutočnosti. Za jednu z jej základných charakteristík považujeme nekonečnosť. Nekonečnosť hmotnej skutočnosti predstavuje nevyčerpatelnú mnohotvárnosť vlastností, určeností, súvislostí, zákonitostí atď. Takýmto chápaním nekonečnosti vyjadrujeme „otvorenosť“ hmotnej skutočnosti vo všetkých jej parametroch okrem materiálnosti. (To inak znamená, že ak všetky určenosti v uvedenom zmysle sú relatívne, premenlivé, iba materiálnosť je absolútna určenosť). Takéto chápanie nekonečnosti je dialektickým, ktoré zásadne odmieta metafyzické zvyrazňovanie „hlúpej“ nekonečnosti.

Aj pomocou uvedenej základnej určenosti (pochopiteľne okrem ďalších) sa vyjadruje vlastná dialektická povaha hmotnej skutočnosti. V celej jej komplexnosti a v objektívnej existencii nazývame túto dialektiku objektívnou dialektikou. Nezávisí od subjektu poznania a jeho činnosti tak materiálnej, pretváracej, ako aj od duchovnej, poznávacej. Pretváracia materiálna činnosť nie je absolútne tvorivou činnosťou, ale iba modifikáciou materiálnych objektov v súlade s objektívnymi zákonmi. Aj pomocou nej sa subjekt činnosti „vpisuje“ do objektívnych procesov. Poznávacia činnosť je stále adekvátnejším, dokonalejším, ale nikdy nie úplne vyčerpávajúcim odrazom objektívnej dialektiky. Realizuje sa historickým procesom vedeckého poznávania skutočnosti. Je

to zložitý proces vnútornej protirečivosti relatívnej a absolútnej pravdy, ktorý je sprostredkovaný vyvíjajúcou sa spoločenskou praxou.

Pravdivé vedecké filozofické poznanie objektívnej skutočnosti odhaľuje rôzne aspekty objektívnej dialektiky. Postupne sa toto poznanie stáva konkrétnejším a plastickejšim. Najzákladnejšie aspekty vedeckého poznania objektívnej dialektiky budeme využívať pri riešení problematiky plurality „možných“ svetov.

Samozrejme, keď máme hovoriť o problematike možných svetov, alebo inak povedané a presnejšie vyjadrené o ontických svetoch, v žiadnom prípade nevystupujeme z pozície filozofického pluralizmu. Aj keď snáď použijeme termín pluralizmus v pozitívnej súvislosti, tak iba na označenie prostej početnosti častí objektívnej reality a nie ich úplnú diferencovanosť. Vychádzame zo stanoviska dôsledného materialistického monizmu.

Pomerne zložitá je situácia týkajúca sa problematiky sveta. Vzhľadom na to, že termín svet sa používa v najrôznejších súvislostiach a významoch. Možno súhlasíť s Ovčinnikovom v tom, že pojem svet je filozofickou kategóriou [1, s. 22]. Domnievame sa, že na úrovni filozofického prístupu najvšeobecnejší význam slova svet splýva so všetkým existujúcim konkrétnym bytím prírodným či spoločenským. Svet tak vystupuje ako všetko existujúce, proste hmotný svet, hmota so všetkými vlastnosťami. V tejto súvislosti sa vo filozofickej literatúre používa termín hmota, hmotná skutočnosť. V takomto význame budeme aj my užívať slovo hmotná skutočnosť, hmota. Jej podstata a existencia nezávisí od ničoho, je absoútna, relatívne sú jej formy existencie [2, s. 234].

Ako sme uviedli, jedna zo základných charakteristík materiálnej skutočnosti je jej nekonečnosť. Táto nekonečnosť sa skúma v troch základných aspektoch *kvalitatívno-quantitatívnej mnohotvárnosti*, v *priestorovo-časovej existencii* a vo *vývoji* [3, s. 53]. Napriek tejto určenosti je hmotná skutočnosť poznateľná. Vzhľadom na konkrétno-historický charakter procesu poznania nekonečnej hmotnej skutočnosti treba konštatovať, že to čo poznáme, v žiadnom prípade nezahrňuje v sebe všetko existujúce. Nie je to poznanie materiálnej skutočnosti v jej nekonečnej mnohotvárnosti, ale len časti materiálnej skutočnosti [4, s. 190].

V menej všeobecnom význame možno hovoriť o svete ako časti hmotnej skutočnosti. Engels v danej súvislosti tvrdil: „Napokon večne sa opakujúci sled svetov v nekonečnom čase je iba logickým doplnkom toho, že v nekonečnom priestore existujú vedľa seba nesčíselné svety...“ [6, s. 365]. Svet predstavuje obrovskú (čo sa týka rozmerov) časť hmotnej skutočnosti. V takomto zmysle budeme používať v ďalšom texte slovo svet či pluralita svetov.

V jednom z mnohých hmotných svetov existujeme my — ľudia ako prakticko — poznávacie subjekty. Zatiaľ nevieme o nijakej inej spoločenskej forme poznávania hmotnej skutočnosti, mimo našej ľudskej. V relatívnom zmysle možno ľudskú spoločnosť chápať ako poznávací

subjekt skutočnosti. Pritom je lokalizovaná vždy v konkrétnych podmienkach, pričom rámec týchto podmienok vždy prekračuje v praktickej a poznávacej činnosti. Uvedenú situáciu možno nazvať gnozeologickým geocentrizmom. Pritom marxisticko-leninská filozofia je principiálne negeocentrická. Odmietá akúkoľvek formu geocentrizmu, rovnako tak aj gnozeologický geocentrizmus. Ľudská spoločnosť nemôže byť jediným poznávacím subjektom v nekonečnej hmotnej skutočnosti. Engels v tejto súvislosti konštatoval, že „hmota ostáva vo všetkých svojich premenách večne tá istá, že sa ani jeden jej atribút nemôže nikdy stratiť, a že s tou istou železnou nevyhnutnosťou, s akou raz na Zemi vyhubí svoj vrcholný výkvet — mysliačeho ducha — musí ho voľakde a voľakedy znovu zrodiť“ (6, s. 366).

Náš svet, o ktorom máme najviac poznatkov, možno na špeciálno-vednej úrovni označiť ako náš Vesmír. V tomto zmysle sa vyjadrili Ambarcumjan a Kazjutinskij, keď napísali, že pojem „vesmír je špeciálnovedný a označuje fyzikálny systém najvyššieho rádu a rozsahu, známy súčasnej kozmológii. Termín materiálny svet — filozofického termínu sa tiež používa vo význame hmota“ (7, s. 449). Domnievame sa, že takýmto chápaním sa odstráni vplyv celého komplexu kreacionistických špekulácií, ktoré môžu prenikať z nemarxistickej filozofie. Obdobné stanovisko nachádzame aj u L. G. Džachaju (14, s. 428) ako aj v zborníku *Nekonečnosť a Vesmír* (8, s. 122, s. 277). V zhode s týmito názormi na úrovni filozofickej analýzy budeme tento svet označovať ako ontologický svet.

Ďalšie svety, objektívne existujúce mimo nášho sveta budeme volať ontické svety. (V literatúre sa napr. náš svet nazýva ako reálny svet a ostatné ako možné svety (13). Znalosti o ich povahe majú zatiaľ krajne všeobecný charakter. Toto konštatovanie zároveň svedčí o tom, že uznávame diferenciálnu odlišnosť týchto svetov navzájom, aj keď sú to materiálne svety, časti nekonečnej hmotnej skutočnosti. Pre nás tak vystupujú ako „prázdne“ svety, ontické svety. Akademik Hrušovský túto sféru materiálnej skutočnosti nazval ako peratické bytie (10, s. 362). Ich konkrétna existencia je nám neznáma, lebo sa nedostávame do prakticko-poznávacieho kontaktu s ich javmi. Vystupujú pre nás ako „možné svety“, pričom nie v zmysle svojho bytia, ale v gnozeologickom aspekte. Obraz nášho ontologického sveta nie je obrazom hociktorého iného sveta. Ich obrazy vystupujú ako možnosť, ako možnosť ďalšieho pokroku v konkrétnom poznávaní nekonečnej hmotnej reality.

Možno súhlasiť s názorom Tursunova, že v duchu súčasného rozvoja vedeckého poznávania nekonečnej materiálnej skutočnosti treba sa zbaviť možných naturfilozofických stanovísk (5, s. 98). V súvislosti s našou problematikou naturfilozofický prístup by spočíval v tom, že náš ontologický svet by sa považoval za model celej nekonečnej materiálnej skutočnosti. Nebral by sa rozdiel medzi ontickými svetmi

a ontologickým svetom. Tak by sa vlastne celá nekonečná mnohotvárnosť objektívnej skutočnosti stotožnila s jej konkrétnou reprezentáciou v určitej aj keď obrovskej priestorovočasovej lokalizácie cez určitý konkrétny stupeň rozvoja.

Je zrejmé, že uznanie plurality svetov, plurality možných svetov, ako sme o nich hovorili vyššie, neznamená stanovisko, stanovisko filozofického pluralizmu. Naopak, naše stanovisko je dôsledný materialistický monizmus. Skutočne materialisticky sa dá riešiť táto otázka len v marxisticko-leninskej filozofii. Domnievame sa, že najzákladnejšie východisko pre tento postup je marxistické chápanie *rôznorodosti hmotnej skutočnosti*, potom jej *atributívnej určenosti* a napokon aj *vývoja*.

Vychádzame z predpokladu, že materiálna realita sa vzhľadom na svoju povahu „rozčleňuje“, „štiepi“ na mnohotvárnosť materiálnych oblastí s kvalitatívne odlišnými charakteristikami. Uvedené konštatovanie neprotirečí marxisticko-leninskému chápaniu hmoty, ktoré nie je stotožňované so žiadnou konkrétnou reprezentáciou tak, ako to bolo typické v predmarxistickom filozofickom myslení. Lenin ako definičnú „vlastnosť“ hmoty považoval „vlastnosť“ byť objektívnou realitou. Týmto vymedzením vlastne bytie existujúce mimo a nezávisle od vedomia je hmotným bytím a vo svojej celostnosti je hmotnou realitou, proste hmotou.

Bez ohľadu na vlastnosti hmotných objektov ako jednotlivých konkrétnych prezentácií objektívnej reality sú to hmotné objekty. Obdobne to platí aj pre celé komplexy hmotných objektov, ktoré možno nazvať svety. Práve toto chápanie hmoty odráža vnútorné objektívne protirečenie jednoty a mnohotvárnosti materiálnej skutočnosti. Naša filozofia uznáva dialektickú spätosť jednoty a mnohotvárnosti, uznáva, že jednota nevyklučuje mnohosť, ba vnútorne ju predpokladá a naopak. Všeobecným záverom je uznanie nevyčerpatelnosti hmoty tak v extenzívnych ako aj intenzívnych dimenziách. V tejto súvislosti si možno pripomenúť tvrdenie Svečnikova o tom, že kľúč k riešeniu otázky nevyčerpatelnosti vlastností vecí „treba hľadať v interakcii vnútornej anatómie s jej vonkajším prostredím“ (9, s. 167), alebo tvrdenie I. Hrušovského, že „ontologický aspekt nevyčerpatelnosti hmoty je v neobmedzenosti štruktúry hmoty, nekonečnosti jej vlastností, väzieb a vzájomného pôsobenia“ (10, s. 365). Ontologický aspekt nevyčerpatelnosti hmoty obsahuje neohraničenú kvalitatívnu rôznorodosť objektov tak na úrovni javu ako aj na úrovni podstaty (11, s. 101).

Pomerne hodne je rozšírený model hierarchickej diferenciacie objektívnej skutočnosti. V tomto obraze mnohotvárnosti reality sa uznáva existencia sveta v jeho jedinej prezentácii. Vnútorne je vertikálne diferencovaný na jednotlivé úrovne. Každá úroveň predstavuje kvalitatívne odlišnú časť reality, odlišnosť sa týka vlastností objektov, ich súvislostí, zákonov atď. V horizontálnej dimenzii každá úroveň pred-

stavuje úroveň celej reality a tak vystupuje ako neobmedzená, horizontálne nie je vnútorne kvalitatívne diferencovaná. Vzniká tu určitá nesymetrickosť, nekonečná objektívna realita je vertikálne kvalitatívne diferencovaná, ale horizontálne nie.

A práve uvedená diskrepancia je vlastne vážnou teoretickou kolíziou koncepcie hierarchickej diferenciácie skutočnosti. Táto koncepcia uvedený problém jednoty a mnohotvárnosti nerieši dôsledne dialekticky. Dôsledný prístup by viedol k iným dôsledkom. Totiž zaviedol by sa parameter intervalu aj do horizontálnej diferenciácie skutočnosti, t. j. danej úrovni. Výsledkom by bolo vyčlenenie komplexov horizontálne obmedzených úrovní skutočnosti. Každý takýto komplex predstavuje vymedzenú určitú ontologickú jednotku a tou je napr. náš ontologický svet. Zatiaľ možno predpokladať, že za jeho hranicami (zrejme to budú hranice tak vo vertikálnej ako aj horizontálnej dimenzii), existujú ďalšie svety tzv. ontické svety. Ontické preto, že ich realita je objektívna a znalosti o nich zatiaľ nemáme. Pre nás vystupujú tieto svety ako možné svety.

Každý ontický svet je vlastne určitá pretržitosť v nepretržitosti materiálnej jednoty objektívnej skutočnosti. Je gigantickou pretržitosťou, gigantickou elementárnosťou. Avšak nepochybne platí, že každý existujúci jav spomedzi ostatných hmotných javov má celý komplex vlastností a určeností, ktoré sa vnútorne diferencujú do troch podmnožín: najvšeobecnejšie, zvláštna a jedinečná. Vzťahuje sa to na každý svet z množstva svetov, už len preto, že všetky sú hmotnej podstaty, a práve ich materiálnosť je základom ich jednoty.

Ak budeme uvažovať o najvšeobecnejších vlastnostiach ako jednej podmnožine vlastností hmotných objektov, tak pochopiteľne máme na mysli atributívne určenosti hmoty. Aj toto konštatovanie existencie rozsiahlej množiny atributívnych vlastností každého hmotného objektu je, aj keď sa to na prvý pohľad nezdá, tiež východiskom uvažovania v prospech zdôvodňovania plurality svetov.

Analýzu problematiky atributívnych určeností hmoty začneme konštatovaním, že často v dejinách filozofického myslenia sa postupovalo obdobne ako sme v základe uviedli vyššie v súvislosti s nedostatkom koncepcie úrovni skutočnosti. Totiž uznávala sa existencia atribútov hmoty, väčší či menší ich počet, a ich najvšeobecnejšia platnosť. To je pochopiteľne v poriadku, ale za najvšeobecnejšie platný sa uznával ten obsah atribútu, ktorý bol poznaný a kategoriálne vyjadrený. Lenže treba si uvedomiť, že takéto chápanie univerzálnosti akéhokoľvek atribútu hmoty je nepostačujúce, pretože je neúplné. Absolutizuje sa práve *tento* obsah atributívnej určenosti hmoty.

Domnievame sa, že v tejto súvislosti treba ako jednu z charakteristík atribútu hmoty považovať jeho univerzálnosť. Pritom pod univerzálnosťou atribútu hmoty, v súlade s marxisticko-leninským chápaním

hmoty, treba chápať dialektickú jednotu absolútnosti a relatívnosti danej určenosti. Pod absolútnosťou atributívnej určenosti rozumieme jej neoddeliteľnosť od hmoty, to znamená, každý hmotný objekt bude mať túto určenosť. Nemôže existovať ani jeden hmotný objekt, ktorý by ju nemal. Pod relatívnosťou atributívnej určenosti rozumieme to, že jej konkrétny obsah bude závisieť od celej povahy daného hmotného objektu. Bude teda determinovaná povahou hmotného objektu.

Z uvedeného vyplýva, že ak absolútnosť atributívnej určenosti hmoty vyjadruje predovšetkým jej jednoduchú existenciu, náležitosť k akémukoľvek hmotnému objektu, aj relatívnosť sa vzťahuje na jeho obsahovú stránku. Teda v žiadnom prípade, na základe tohto chápania univerzálnosti atribútu hmoty, nemôžeme dospieť k zjednodušenému chápaniu povahy atribútov hmoty. Je vylúčený taký prístup, v ktorom by sa atributívna určenosť iba konštatovala, krajne bezobsažným vyjadrením. (To by mohlo nastať, ak by sa univerzálnosť atribútu stotožnila len s jeho absolútnosťou.) Rovnako sa vylučuje aj ďalší zjednodušujúci prístup, ktorým by sa redukovala obsažnosť atributívnej určenosti len na jeden jediný prejav. Je to postup redukcionizmu, ktorého základom v tomto zmysle je ztotožňovanie univerzálnosti s relatívnosťou nášho ontologického sveta. Tento redukcionizmus je v knihe *Materialistická dialektika* [1. diel, ktorá vyšla v Moskve r. 1981] označený ako ontologický geocentrizmus. Uznáva existenciu atribútov v celej materiálnej skutočnosti tak ako existujú v našom svete [11, s. 103]. Prekonanie tohto geocentrizmu vedie k záveru, že aj najvšeobecnejší obsah atribútu sa môže meniť za hranicou poznanej časti materiálnej skutočnosti. Existuje veľa svetov s rôznymi typovými prejavmi atribútov [11, s. 105],

Na základe uvedeného možno robiť relatívny záver, podstatu ktorého spočíva v tomto: Existuje neobmedzený počet ontických svetov. Tieto svety existujú „vedľa seba“. Každý svet je vnútorne nekonečne diferencovaný a typové odlišnosti sú fixované v hierarchickej diferenciácii. Pre každý ontologický svet platí, že má atributívne určenosti hmoty, ale ich obsah je určovaný konkrétnymi hmotnými objektami daných svetov, teda budú sa od seba dosť závažne odlišovať. Pritom treba uviesť, že vnútorná diferencovanosť každého atribútu je nasledovná. Typickú charakteristiku obsahu daných atribútov pre svet ako celok (napr. priestor a čas s ich topologičnosťou) a túto fixovanú diferencovanosť (oproti diferencovanosti atribútov iných svetov) budeme nazývať typovou špecifikou atribútu a v jej rámci pôjde v jednotlivých úrovniach sveta o nemenej závažné druhové diferenciácie atribútov. Konkrétnu typovú špecifiku napríklad priestoru a času (vymedzenú základnými topologickými charakteristikami) budeme označovať ako typ priestoru a času. Druhové charakteristiky prejavu danej typovej určenosti atribútu na jednotlivých úrovniach budeme označovať ako druhy priestoru a času.

Podobne možno existenciu ontických svetov odvodzovať z marxis-

ticko-leninskej teórie vývoja. Predovšetkým ide o ten moment chápania vývoja, ktorý zahrňuje uznanie, že tento prístup nemožno akceptovať vzhľadom na celú nekonečnú objektívnu realitu. Teda v tom zmysle, že objektívna realita ako celok nepodlieha konkrétnym vývojovým procesom. Vyvíjajú sa jednotlivé hmotné objekty a hmotné systémy, ktoré sú zložkami objektívnej reality. Neexistuje teda nejaký jednotný vývinový proces celej skutočnosti a toľž nie výlučne progresívny (12). Existuje vlastne mnohotvárnny vývinový proces hmotných javov, v ktorom sa realizujú tak progresívne ako aj regresívne vývinové zmeny. V tomto duchu autori knihy *Materialistická dialektika* uvádzajú, že idey o „jednosmernosti vývoja a progresu ako jeho všeobecnej vlastnosti vedú ku koncepciám prehlasujúcim predurčenosť a striktnú determináciu, a koniec koncov — konečný cieľ procesu vývoja. Naopak, rôzno- smernosť objektívnych procesov vývoja sa organicky spája s princípom materiálnej jednoty sveta“ (11, s. 342). Preto možno predpokladať, že existuje hmotná skutočnosť vnútorne rozčlenená na oblasti, svety v ktorých sa môžu realizovať tak parciálne ako aj globálnejšie vývinové cykly, ktoré vedú či viedli k formovaniu materiálnych objektov ako základných prvkov daných svetov. Mostepanenکو napr. tvrdí, že singularitu možno chápať ako prechody za hranice nášho sveta (13, s. 64). Kozmologickú singularitu domnievame sa tak možno považovať v tejto súvislosti za relatívny začiatok globálneho vývinového procesu, vývinu nášho ontologického sveta.

Ontické svety nemožno chápať ako niečo, čo existuje nejako mimo seba, bez žiadnych súvislostí. Uvažovať o ich „kontaktoch“, konkrétnych súvislostiach na tomto mieste zatiaľ nemožno. V najvšeobecnejšej rovine úvahy sa predpokladá, že existujúce ontické svety ako časti hmotnej skutočnosti, musia byť v mnohorakých a diferencovaných súvislostiach, ktoré zároveň sú aj základom formovania ich všeobecných či zvláštnych vlastností.

V takomto pohľade potom ontické svety vystupujú len ako časti objektívnej skutočnosti. Nemožno ich chápať ako úplne oddelené a samostatné útvary, ktoré by boli výlučne diskrétné, navzájom bez akejkoľvek spojitosti. Iba na základe uznania uvedenej súvislosti týchto svetov v rámci objektívnej reality možno v princípe uznať aj ich poznateľnosť.

V každom prípade realizovanie tohto gnozeologického kontaktu bude tým veľkým špeciálnovedným prínosom, ktorý mal na mysli Engels, keď konštatoval, že fundamentálny objav pokroku v prírodných vedách povedie k zmene formy materializmu. Engels v tomto tvrdení uznával nelineárnosť vývoja aj filozofického poznávania. (Ide vlastne o uznanie toho, čo sa v najnovšej filozofickej literatúre vyjadruje stanoviskom „vývoja aj zákonov vývoja“ (11, s. 254—265). Je to nakoniec v zhode s uznaním dôsledného vývojového hľadiska. Taký záver môže uznávať len filozofia, ktorá stojí skutočne na dôslednom vývojovom základe.

Zaujímavá je práve otázka, ktorá sa pýta na topológiu ontických svetov. Možné riešenia sú napríklad:

1. ontické svety sa nachádzajú mimo seba. Navzájom sa ohraničujú, sú teda v kontakte, súvislosti ale vystupujú ako relatívne disjunktné útvary.

2 Ontické svety nie sú len disjunktné, neexistuje medzi nimi iba vonkajší kontakt, nachádzajú sa v oveľa „intímnejších“ vzťahoch. Ontický svet môže byť obsiahnutý v inom ontickom svete, môže ísť o ich hraničné vzájomné prelínanie, prienik dvoch či viacerých ontických svetov.

Domnievame sa, že z uvedených prípadov, skutočnosti odpovedá práve druhý prístup, model. Z toho by teda vyplývalo, že aj v našom svete by mohli existovať „stopy“ existencie iných ontických svetov.

Z uvedeného vyplýva, že poznanie ontických svetov je normálny proces, ktorý však pochopiteľne nemôže byť jednoduchý. Predovšetkým proces poznania ontických svetov musí byť založený na prekonávaní geocentrizmu. Musí vychádzať z dôsledne negeocentrického stanoviska. Nejde však o prekonanie akéhokoľvek geocentrizmu. Z existujúcich základných foriem geocentrizmu — antropologického, astronomického, praktického, gnozeologického a ontologického, ide v tejto súvislosti o prekonávanie ontologického geocentrizmu tak, ako sme o tom hovorili vyššie. Marxisticko-leninská filozofia, ako sme uviedli, je dôsledne negeocentrická a toto základné stanovisko je, okrem iného, produktom rozvoja ľudského poznávania vôbec, poznávania v ktorom sa prekonávali jednotlivé formy geocentrizmu.

Prvá vážna kolízia geocentrizmu bola prekonaná kopernikovskou revolúciou, dokazujúcou všedné postavenie Zeme vo vesmíre.

Druhá kolízia bola prekonaná začiatkom 20. stor. po vzniku neklasických fyzikálnych teórií. Po vzniku kvantovej a relativistickej teórie, ktoré priamo zdôvodňovali obmedzenosť snahy univerzalizovať predstavy klasickej fyziky na všetky objekty a procesy skutočnosti (v tomto prípade fyzikálnej reality).

Tretia kolízia geocentrizmu nastáva v súčasnosti. Pod tlakom rozvoja prírodných vied, ale aj filozofického poznávania skutočnosti ide o ďalšie „obmedzovanie“ platnosti nášho špeciálnovedného poznania. Hovorí sa o medziach platnosti tzv. „pozemskej fyziky“. Nastoluje sa otázka, do akej miery sa dajú fyzikálne poznatky aplikovať na univerzum hmotných objektov. Z filozofického hľadiska vyplýva, že nie je možné uznávať ich univerzálnu platnosť.

Napriek uvedeným kolíziám (uvádzame len tie najzákladnejšie) treba uznať, že nejaký „geocentrizmus“ gnozeologického charakteru, zatiaľ z praktických dôvodov, musíme uznávať. Totiž z ontologického aspektu neexistuje žiadne oprávnenie pre nijaký náznak geocentrizmu, antropocentrizmu atď. ale z aspektu gnozeológie musíme vychádzať z nejakého fixovaného postavenia subjektu poznania. A takéto postave-

nie je zatiaľ možné len na Zemi. Neexistujú žiadne poznatky o tom, že by existoval nejaký mimopozemský subjekt poznania, aj keď ontologicky to v žiadnom prípade nie je vylúčené.

Zdrojom nášho poznávania je predovšetkým premena javov a procesov materiálneho sveta spoločenskou praxou. Táto je však bytostne zakotvená v spoločnosti, ktorá vznikla a rozvíjala sa na Zemi, ako hmotnom elemente určitej hviezdnej sústavy. Teda materiálnej sústave, ktorá v kvalitatívne nekonečnej hmotnej skutočnosti je obmedzená po viacerých stránkach. Nás však v tejto súvislosti zaujíma ohraničenosť hmotných súvislostí medzi objektami. Zaujíma nás teda to, čo je vlastne objektívnym predpokladom spoločenskej praxe. Je ním celý komplex rozmanitých objektívnych súvislostí. Iba na ich základe je možné realizovať také pôsobenie spoločenského subjektu, výsledkom ktorého môže byť premena prírodných a spoločenských javov. Spoločenská prax je zdrojom poznávania, a preto charakter súvislostí, ktoré využíva ako svoj objektívny základ, určujú aj gnozeologický výsledok, t. j. subjektívny odraz objektívnej reality. A pretože celý komplex takto v možnosti prítomných objektívnych súvislostí má „pozemský“ charakter, tak nevyhnutne aj gnozeologické dôsledky obdobne budú mať takýto „pozemský“ charakter. Treba však uznať, že vnútorná štruktúra objektívnych súvislostí je jednotou jedinečných, zvláštnych a všeobecných (aj najvšeobecnejších) momentov a preto v žiadnom prípade *nemôžu naše poznatky mať výlučne pozemský charakter.*

Aj toto svedčí o objektívnych základoch teoretického filozofického prekonania gnozeologického geocentrizmu. Tento proces spolu s prekonávaním ontologického geocentrizmu je vážnou kolíziou s každodenným vedomím.

Vo všeobecnosti platí, že aj historický proces postupného prekonávania najrôznejších foriem geocentrizmu viedol k rozvoju adekvátnejšieho poznávania objektívnej skutočnosti. Objavili sa tak nové a nové impulzy rozvoja špeciálnovedného a filozofického poznávania objektívnej dialektiky. V súčasnosti, ako sme už niekoľkokrát zdôraznili, najdôslednejšie stojí na negeocentrickom stanovisku marxisticko-leninská filozofia. Vyplýva to z jej celkového obrazu materiálnej skutočnosti.

Riešenie otázok spätých s problematikou plurality ontických svetov má značný význam vo filozofickom myslení; a ten podľa nášho názoru spočíva v tomto: Predovšetkým vedie k hlbšiemu chápaniu povahy najvšeobecnejšieho v našom poznaní a teda aj univerzálnych určeností hmotných javov. V spojení s týmto sa plastickejšie postihne aj charakteristika filozofického poznania a vôbec celého procesu poznávania skutočnosti. V predchádzajúcom texte sme ju označili ako nelineárnosť rozvoja poznania. Významný aspekt s rozvojom poznávania skutočnosti v spojení s riešenou problematikou je dôsledné prekonávanie všetkých foriem geocentrizmu so zdôvodňovaním principiálne negeocentrického

východiska v chápaní materiálnej skutočnosti. Zároveň sa vytvárajú konkrétnejšie argumenty proti akýmkoľvek formám kreacionizmu, ktoré „paberujú“ na dezinterpretáciách jednotlivých prvkov špeciálnovedného poznávania hmotnej skutočnosti. To všetko spolu s ďalšími okolnosťami bližšie rámcovo charakterizuje povahu objektívnej dialektiky.

LITERATÚRA

1. OVČINNIKOV, V. S.: Mirovoztvorenie kak javlenije duchovnoj žizni obščestva, Lenin-grad 1978.
2. Lenin a současný přírodověda, Praha 1972.
3. ORLOV, V. V.: O nekatorych voprosach teorii materiji, razvitiija, soznaniija. In: Filosofskie nauki 1974, č. 5.
4. BORN, M.: Fizika v žizni mojego pokolenija. Moskva 1963.
5. TURSUNOV, A.: Osnovaniija kosmologii, In: Filosofskie nauki č. 4, 1976.
6. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy v 5-tich zvázkoch, zv. IV., Bratislava 1978.
7. AMBARCUMJAN, V. A. — KAZJUTINSKIJ, V. V.: Revoluce v současní astronomii a problémy světového názoru. In: Filozofický časopis 1976, č. 3.
8. Beskonečnost i Vselennaja, Moskva 1969.
9. SVEČNIKOV, G. A.: Nevýčerpatelnost hmoty. In: Filozofia 1971, č. 2.
10. HRUŠOVSKÝ, I.: K problémom ontológie. In: Filozofia 1974, č. 4.
11. Materialističeskaja dialektika. T. I. Moskva 1981.
12. MOLEVIČ, E. F.: Toždestvennyje -li ponjatija „razvitiija“ i „progres“. In: Filosofskie nauki 1978, č. 6.
13. MOSTEPANENKO, A. M.: Idea „vozmožnyh mirov“ i sovremennaja fizika. In: Filosofskie nauki 1985, č. 2.
14. DŽACHAJA, L. G.: Kozmické vákuum ako reálny fyzikálny priestor. Filozofia 1985 č. 4.

ОБЪЕКТИВНАЯ ДИАЛЕКТИКА И ПРОБЛЕМА „ВОЗМОЖНЫХ“ МИРОВ

Эмил Драгунь

В статье, исходя из диалектико-материалистического понимания бесконечности и объективной диалектики материальной действительности, решается проблема „возможных“ миров.

Диалектико-материалистическая бесконечность изучается в трех основных аспектах:

1. качественно-количественный, 2. пространственно-временной, 3. эволюционный. Автор в статье делает различия между нашим миром (Вселенной) — онтологическим миром и предполагаемыми возможными мирами, так назыв. онтических мирами, которые выступают как определенная прерывность и непрерывность материального единства объективной действительности, как её момент (часть). Такая интерпретация исходит из диалектического понимания разнообразности материальной действительности, её атрибутивной определенности и развития и учитывает также принцип материалистического монизма.

Чтобы марксистская философия могла последовательно реализовать процесс познания онтических миров, она должна преодолеть основные формы геоцентризма, прежде всего онтологический геоцентризм, что ведет к более глубокому постижению объективной диалектики материальной действительности.

Emil Dragúň

In der Studie wird, ausgehend von der dialektisch-materialistischen Auffassung der Unendlichkeit und der objektiven Dialektik der materiellen Wirklichkeit, das Problem „möglicher“ Welten gelöst.

Die dialektisch-materialistische Unendlichkeit wird unter drei Grundaspekten untersucht: 1. dem qualitativ-quantitativen, 2. dem raum-zeitlichen und 3. dem Entwicklungsaspekt. Der Vf. unterscheidet zwischen unserer Welt (Weltraum) — ontologische Welt mit vorausgesetzten möglichen Welten und sogenannten onischen Welten, die als bestimmtes Kontinuum und Diskontinuum der materiellen Einheit der objektiven Wirklichkeit, als ihr Moment (Teil) aufscheinen. Diese Interpretation geht von der dialektischen Auffassung der Heterogenität der materiellen Wirklichkeit, ihrer attributativen Bestimmtheit und Entwicklung aus und respektiert auch das Prinzip des materialistischen Monismus.

Damit die marxistische Philosophie den Prozess des Erkennens der ontischen Welten konsequent realisieren könnte, muss sie die Grundformen des Geozentrismus, vor allem den ontologischen Geozentrismus, überwinden, was zum tieferen Verstehen der objektiven Dialektik der materiellen Wirklichkeit führt.